

Intuïtief beheren

— Onno de Bruijn

> SINDS TWEE JAAR ben ik met prépensioen en kan ik terugkijken op meer dan 25 jaar bijdragen aan het in stand houden en verhogen van de natuurwaarden in Twente en Salland. Ik kon dat doen als ecologisch adviseur van Vereniging Natuurmonumenten en grote particuliere landgoederen in deze regio. In die hoedanigheid mocht ik bijdragen aan een goed beheer van de meest complexe levensgemeenschappen die ons land kent: rijkgestructureerde bossen, natuurlijke beken, soortenrijke heiden, blauwgraslanden en kalkmoerasjes. De lijst van zeldzame en kritische soorten waarmee ik in contact ben gekomen is (gelukkig) te lang om op te noemen: broedende rode wouwen en wespddieven; middelste bonte spechten en kortsnavelboomkruipers; ijsvogels en grote gele kwikstaarten; korhoenders en klapeksters; parnassia, vetblad, breed wollegras en tweehuisige zegge; adders en gladde slangen; boomkikkers en knoflookpadden; dassen, steenmarters en boommarters; vliegende herten, grote weerschijnvlinders en zilveren manen... tal van herinneringen aan dierbare ontmoetingen stromen binnen terwijl ik dit schrijf en vervullen met vreugde en dankbaarheid. Dergelijke ontmoetingen gaven telkens de kracht om door te gaan en de moed om verder te gaan.

Kwaliteit voorop

Voor mij is altijd het behoud en verhogen van de natuurkwaliteit de leidraad geweest. Maar kwaliteiten kun je niet herkennen en versterken zonder zelf over de nodige kwaliteit te beschikken. Maar hoe kom je daar aan? Hoe meer ik in mijn vak als natuurbeheerder gegroeid ben, hoe meer heeft het gevoel van wat er moest gebeuren het van het verstand overgenomen. Na meer dan tien jaar beziend bezig geweest te zijn, merkte ik dat de intuïtie het steeds meer van me overnam. Dat uitte zich dan bij het betreden van een terrein zo, dat ik meteen – en zonder denken – wist wat er moest gebeuren om de beheersvraagstukken op te pakken. Adviezen die op die manier tot stand kwamen, bleken in de loop der jaren zonder uitzondering goed uit te pakken.

Die intuïtie werkt op twee manieren. Of je ‘weet’ direct en helder wat er moet gebeuren. Dan kun je dat ook rustig uitvoeren – dat gaat zeker goed. Of je weet het niet direct en zeker. Dan is het devies: niets doen. Blijkbaar is de informatie niet compleet, rustig beschouwen tot je wel zo ver bent en door krijgt wat de situatie is en wat er moet gebeuren. En vooral: nooit forceren. Bij mijn advisering heb ik altijd gezegd: “Je kunt het terrein meestal maar één keer vernielen, werk dus nooit overhaast en ondoordacht. Eerst moet je je terreinen goed leren ‘lezen’ en aanvoelen”.

Voorbeeld

Een voorbeeld: rond 1990 kwam er vanuit overheidswege geld beschikbaar voor het opschonen van vennen. Overhaast werd een project opgezet om het Schijvenven op Twickel en de Steenhaarsplas in het Buurserzand te herstellen. Dit waren mesotrofe vennen, vroeger vermaard door het voorkomen van waterlobelia, oeverkruid, witbloemige ranonkel en moerashertshooi. Mijn intuïtie deed mij sterk aarzelen. Ik

Eureka

was toen nog niet zo ver en in de positie om een veto uit te spreken. De vennen werden onder druk van buitenaf gezwind opgeschoond, de zeldzame planten keerden terug...maar niet voor lang. Later bleek wat de fout was: eerst had de waterhuishouding van de omgeving hersteld moeten worden (toevoer van de basenrijke kwel). Gelukkig werd dit later gevolgd door een geval van positieve ingeving. Om de waterhuishouding hetzelfde Schijvenven te herstellen was de vraag: hoe dit te doen. Een duur ecohydrologisch onderzoek (ca. € 25.000,-) gaf na diepgaand onderzoek aan: een sloot moest over honderden meters verduikerd worden, een zeer kostbare ingreep. Toen had rentmeester Schimmelpenninck ‘ineens’ een goede ingeving. Waarom niet aan de andere kant een natuurlijke overloop maken: het ven via een drempel bij hoge waterstanden te laten overlopen door een nabijgelegen slenk aan te sluiten. Een lumineus idee met een kleine ingreep, het systeem reageerde goed en de grote diepe sloot kon met relatief geringe kosten dicht zonder kostbare verduikering.

Met gevoel beheren

Intuïtie is ook nodig bij het zorgvuldig afplaggen van heidevelden en voormalige schraallanden. Eerst op het gevoel de kansrijke plekken ontdekken. Vervolgens gaat het in de uitvoering om centimeterwerk: enerzijds voldoende opgehoopte humus verwijderen, anderzijds vooral niet te diep om de zaadbank niet weg te nemen. In sommige terreinen wordt dit gedaan door na fosfaatmetingen af te graven tot de fosfaatconcentratie in de bodem een acceptabel laag niveau heeft. Het bezwaar van deze

foto Hans van den Bos, Boebeeld.nl

methode is, dat vaak hierdoor de natuurlijke geomorfologie vernield wordt. In Twente heb ik tal van projecten 'op het gevoel' begeleid, waarbij dikwijls de oorspronkelijke moederlaag nauwelijks herkenbaar was. In vrijwel alle gevallen succesvol, getuige het terugkeren van soorten als waterlepelkje, draadgentiaan, wijdbloeiende rus, vetblad, vleeskleurige en gevlekte orchis, klokjesgentiaan, vlozegge, blonde zegge, armbloemige waterbies, alpenrus, moerassmele – het zal de kenner wat zeggen. Voorwaarde is wel een rustige kraanmachinist, die het werk op gevoel en met vakmanschap uitvoert. Overeenkomstige goede resultaten zijn te bereiken met natuurbegeleidend bosbeheer, herstellen van natuurlijke beken, schraallanden en kalkmoerasjes. Voor wie meer in detail wil nalezen hoe dit in 'onze Twentse praktijk' werkt: zie de literatuuropgaven hieronder.

Intuïtie

Maar wat is nu die intuïtie waarover we het steeds hebben? Ik kan het omschrijven als spontane invallen van de geest, die zonder tussenkomst van het denken direct vertellen wat er moet gebeuren. Je hoort dat als het ware in je hoofd: in één keer, direct en compleet. Voor degenen die nu dreigen af te haken: op deze manier heb ik vele malen opdrachtgevers tienduizenden guldens/euro's bespaard aan dure en lange onderzoeken van kennisinstituten en onderzoeksbureaus (hoewel goede bureaus belangrijk aanvullend en ondersteunend werk kunnen leveren). En helaas voor de goudzoekers: een goedwerkende intuïtie komt niet zo maar tot stand. Het is een proces van jaren, in mijn geval 10 tot 15 jaar, van kijken

en luisteren in de mooiste natuurterreinen in Nederland en daarbuiten. Je bouwt daarmee een 'mentaal archief' op aan ervaringen. Als je dat archief goed beheert, komt wanneer je in het veld voor beheersvragen staat spontaan de goede 'archieffkaart' boven van vergelijkbare terreinen en daar opgedane ervaringen en inzichten.

Mentaal archief

Het opbouwen van zo'n perfect werkend mentaal archief is, als ik terug kijk, aan twee belangrijke randvoorwaarden gebonden: liefde voor de natuur en rustig kijken en luisteren naar de natuur. Vooral dat laatste punt komt tegenwoordig in het gedrang: beheerders vliegen van hot naar haar, zitten meer voor de PC en in de vergaderzaal dan in het veld. Het is zover gekomen, dat ik een keer tot mijn vreugde een beheerder buiten trof in 'zijn' terrein, maar dat ik meteen de domper kreeg toen hij zei: "Ja sorry dat ik hier ben, maar ik doe het in mijn lunchtijd hoor". Ik reken hem dat hem niet persoonlijk aan maar wel zijn organisatie en managers, die een dergelijke prioriteitsstelling geforceerd en opgedrongen hebben. En hetzelfde geldt voor starre ministeriële richtlijnen en dwingende normen opgesteld door 'kenniswerkers' in kantoorflats op honderden kilometers afstand en zonder enige binding met de terreinen. Dat dit de kwaliteit van het terreinbeheer, waar het volgens zeggen om zou gaan, niet ten goede komt weet iedere ervaren praktijkman en -vrouw.

Het goede doen

Hoe kun je je aan de bureaucratie en de waan van de dag onttrekken? In de eerste plaats door van je eigen overtuiging uit te gaan – zonder té eigenwijs te worden en daarmee te hard in conflict met je eigen organisatie en de maatschappelijke omgeving te komen. Nog een belangrijk uitgangspunt moet daaraan toegevoegd worden: te veel wordt er in deze tijd de nadruk gelegd het werk efficiënt (en in het beste geval goed) te doen, in plaats van *het goede te doen*. Voor een natuurbeheerder is het essentieel veel tijd in de natuur door te brengen. En daarbij is tegenwoordig misschien wel het moeilijkste: dat in alle rust te doen. Er ontstaat dan geleidelijk een binding met het terrein, die overgaat in zuiver aanvoelen en dat leidt uiteindelijk tot intuïtief weten wat het goede is om te doen. Je moet in dat jarenlange ontwikkelingsproces je eigen mening terughouden en werkelijk luisteren naar wat de natuur je gaat vertellen. En dat zijn de meest mooie en wondere ervaringen en inzichten. Je kunt zo de doeltreffendheid van je werk enorm vergroten. Dat je daarmee tegelijkertijd je werkorganisatie en opdrachtgevers tevreden kunt houden is een goede zaak. Primair is immers samen bij te dragen aan het behoud en vergroten van natuurwaarden, in de eerste plaats voor bijzondere (en dat zijn altijd kwetsbare) dieren en planten. In deze tijd lijkt bij veel organisaties en mensen economisch denken steeds meer de leidraad te zijn. Belangrijker is echter vanuit intuïtie te handelen: dat leidt tot wezenlijkere en duurzamere bijdragen aan een goede en mooiere leefomgeving voor onszelf en voor hen die na ons komen. En dat maakt de cirkel rond: pracht geeft kracht.<

Om na te lezen (voorbeelden uit Twente van 'Met gevoel beheren'):

- DE BRUIJN, O. & J. J. HOFSTRA, 1997. Kleinschalig herstelbeheer in het Boddenbroek op het landgoed Twickel. De Levende Natuur 98 (7): 289-295.
- DE BRUIJN, O. & G.J. ROELOFS, 2003. Het Vörgersveld op het landgoed Twickel, een bijzonder stukje EHS. De Levende Natuur 104 (6): 280-285.
- EYSINK, A. TH. W. & O. DE BRUIJN, 1997. Kleinschalig herstelbeheer in de Lemselermaten (Oost-Twente). De Levende Natuur 98 (7): 258-265.
- IN 'T VELD, J.W. & O. DE BRUIJN, 2003. Natuurontwikkeling versterkt het Witte Veen als EHS-kerngebied. De Levende Natuur 104 (6): 275-279.